

מהות הנישואים

גיטין ט, י

בית שמאי אומרים, לא יגרש
אדם את אשתו אלא אם כן מצא
בה דבר ערוה, שנאמר (דברים
כד) כי מצא בה ערות דבר.
ובית הלל אומרים, אפלו הקדיחה
תבשילו, שנאמר כי מצא בה
ערות דבר.
רבי עקיבא אומר, אפלו מצא
אחרת נאה הימנה, שנאמר והיה
אם לא תמצא חן בעיניו:

המשנה החותמת את מסכת גיטין דנה במקרים ובתנאים שבני זוג נפרדים בהם. לכל הדעות פירוק הנישואים הוא אירוע טרגי וחמור ולכן אפשרי רק כשהנישואים נפגעו קשה. המשנה מציגה שלוש עמדות, ונראה שהוויכוח בשאלת פירוק הנישואים נגזר מתפיסות שונות על מהות הנישואים.

בית שמאי – הנישואים כמצווה

הציווי הראשון לאיש ולאשה הראשונים היה "פרו ורבו ומלאו את הארץ" (בראשית א, כח). בעקבות הפסוק הזה מקורות רבים מתקופת בית שני ראו בהעמדת הצאצאים את ייעודו המרכזי של הקשר בין איש לאישה.¹ תפיסה כזו מופיעה גם במשנה אחרת במסכתנו, כאשר חכמי בית שמאי מנמקים את אי השלמתם עם מצב שבו אדם מנוע מלהתחתן: "והלא לא נברא העולם אלא לפריה ורבייה?" (גיטין ד, ה).²

בהקשר אחר ראינו את נטייתם של בית שמאי לראות בקיום המצוות את מדרגת הקדושה הגבוהה ביותר. תפיסת הנישואים כאמצעי לפרייה ורבייה וההתנהגות האנושית כאמצעי לקיום מצוות ממשיכה קו מחשבה זה.

הפועל היוצא מצמצום משמעות מוסד הנישואים להיבט המצוותי שלו הוא צמצום העילות הלגיטימיות לפירוקן. הנישואים, אליבא דבית שמאי, צריכים להיות מכוונים למטרות הדתיות הבאות לידי ביטוי בחיי האישות, ולכן רק פגיעה דתית בתחום זה – "מצא בה ערוה"³ – יכולה להיות עילה לגירושין. הדברים אמורים הן ברמה העקרונית הן כפועל יוצא של ההלכה – אישה נואפת אסורה לבעלה ובני הזוג מנועים מלקיים את מצוות פרייה ורבייה.

בית הלל – הנישואים כחיים

בית הלל מתירים גירושים "אפילו הקדיחה תבשילו". משמעות דבריהם היא שלא רק פגיעה בתחום חיי האישות אלא גם פגיעה בניהול החיים המשותפים היא עילה לפרידה. כמובן, הקדחת התבשיל כאן אינה מקרה ספציפי אלא דימוי לבעיות המתעוררות בחיים המשותפים. הבחירה ב"הקדחת התבשיל" דווקא אינה מקרית – בתנ"ך השורש קד"ח הוא לשון כעס, ובית הלל נוטים אותה כדי לרמוז למכלול הבעיות בתחום שלום הבית:

פי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תתית ותאכל ארץ ויבלה ותלהט מוסדי הרים:
דברים לב, כב

ובמקום אחר:

והעבדתי את איביך בארץ לא ידעת פי אש קדחה באפי עליכם תוקד:
ירמיהו טו, יד

הקישור בין כעסו של הקב"ה לסכסוך בין בני זוג מציג את הנתק בין איש לאישה כאסון "קוסמי", לא אירוע של סיום, קיצה של ההזדמנות לקיום מצווה, אלא מותה של הוויה שלמה – התא המשפחתי.

לשיטת בית הלל, אין הקשר בין איש לאישה מצטמצם רק לחיי אישות והעמדת צאצאים אלא הוא כולל את מלוא מערכת היחסים ביניהם, "ראה חיים עם האישה אשר אהבת" (קהלת ט, ט). עיקרו של קשר האהבה הוא "חיים", לא הישג מסוים או מטרה מוגדרת אלא עצם החיים המשותפים. כפי שראינו,⁴ בין בית שמאי לבית הלל יש מחלוקת יסודית אם משמעות המעשים קשורה בהכרח למצוות, כדעת בית שמאי, או שמא למעשי היום-יום, כדעת בית הלל. גם כאן המחלוקת הזאת משתקפת. שיטת בית שמאי היא שרק במסגרת של מעשי מצוות אפשר להגיע למשמעות דתית ורוחנית ואילו בית הלל סובר שאפשר לקדש את חיי היום-יום עצמם.

רבי עקיבא – אהבה

שלא כמו בית שמאי ובית הלל המתירים להתגרש רק בנסיבות שליליות, רבי עקיבא סובר שגם כשלכאורה "הכול בסדר" ורק "סר החן" בין בני הזוג – יש עילה לפירוד. יש לציין כי "נאה" במובן שרבי עקיבא מכוון אליו אין פירושו יופי חיצוני בלבד. במסכת שבת מובא בשמו "איזה עשיר?... כל שיש לו אישה נאה במעשים" (בבלי, שבת כה ע"ב).

דעתו של רבי עקיבא במשנתנו נובעת מאמונתו בקדושת האהבה שבין איש לאישה ובהיותה יסוד הנישואים. על שיר השירים אומר רבי עקיבא: "שאין כל העולם כולו כדאי

כיום שניתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קודשים" (ידים ג, ה). נראה שהדברים שאמר רבי עקיבא על שיר השירים אינם נובעים רק מהמשמעות האלגורית של שיר השירים, משל לאהבה בין עם ישראל לקב"ה, אלא גם מהמשמעות הפשוטה של הטקסט, אהבה בין איש לאישה. לטעמו, האהבה הזאת כשהיא לעצמה קודש קודשים והיא מעוגנת באהבה העליונה: "דריש ר' עקיבא – איש ואישה, זכו – שכינה ביניהן, לא זכו – איש אוכלתן" (בבלי, סוטה יז ע"א). השאיפה לאהבה גורמת לרבי עקיבא לראות בגירושין אפשרות ממשית גם לזוגות שתפקודם הכללי תקין אך בקשר האישי ביניהם סר החן. בתלמוד הירושלמי (קידושין א, א) מופיעה דעה ולפיה רק לישראל הותר להתגרש ואילו על בני נח נאסר. בתחום המשפחה התורה דורשת מישראל יותר משהיא דורשת מבני נח, ולכן אין לראות בהיתר הגירושין "קולא" כי אם ביטוי של הערכה גבוהה יותר ולפיכך דרישה גבוהה יותר מקשר הנישואים. ניסוחו של הירושלמי (שם) "שלא יחד הקב"ה שמו בגירושין אלא בישראל", מרמז לתפיסה של רבי עקיבא שהקב"ה משרה שכינתו במערכת היחסים בין איש לאישה.

בריאת האיש והאישה

המקור לגישות השונות של התנאים הוא בדגשים שונים בסיפור בריאת האיש והאישה: הנישואים כמצווה –

"...ויאמר להם אלוהים פרו ורבו ומלאו את הארץ... (בראשית א, כח);

הנישואים כחיים משותפים –

"...לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו... (שם ב, יט);

הנישואים כחיי אהבה (שהיא בגימטריה "אחד") –

"...ודבק באשתו והיו לבשר אחד" (שם ב, כד).

אסור שהדין על היתר גירושין ועל המקרים שהפרידה נדרשת בהם ומשמשת הזדמנות להתחלה חדשה יקחה את עצמת הטרגדיה הכרוכה בה. נסיים בקטע החותם את מסכת גיטין של התלמוד הבבלי:

אמר ר' אלעזר: כל המגרש אשתו ראשונה – אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר: "וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין [עוד] פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם, ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך" (מלאכי ב).
בבלי, גיטין צ ע"ב

1 שרמר, נישואין, עמ' 304. מקורות אלו כוללים גם תנאים קדומים וכן את יוספוס.
2 תודתי לאביעד יחיאלי שהעיר לי הערה זו.
3 כך הוא נוסח המשנה על פי כתב יד קויפמן.
4 במסכת ברכות א, ד.